

ОДЛАЗАК ДОСТОЈЕВСКОВОГ КИРИЛОВА

Сажетак: У раду се тумачи човекобоштво Кириловљеве личности његовим одласком од Бога, у царство имагинарне слободe човеке самовоље. По исповедању самог Кирилова, Бог човека мучи, и једини пут људског ослобођења од метафизичког бола и некорисног страдања, јесте одлазак од мучитељног Бога. Овакав Кириловљев неусиновљени бунт против Превечног Оца, подразумева Кириловљево идејно-философско протеривање Тројичног Бога из људске природе, из створеног света, из времена и историје. Према Кириловљевој теологији апсурда, основни смисао човековог битија у историји јесте убиство Триипостасног Бога самоубиством, јер поред хуманистичког човекобога апсолутно слободне воље, не може постојати превечан, безгрешан и вечно жив Богочовек.

Кључне речи: одлазак, Тројични Бог, Достојевски, Кирилов, злodusи, слобода, самовоља, самоубиство, Нови Завет, покајање.

*„Добро разумем зашто су сви иму-
ћни Руси нагннули у иностранство
и зашто је навала сваке године све
већа и већа. Просто нагон говори.
Кад брод тоне, први се разбегну
пацови.”*

Ф. М. Достојевски¹

I

Романескна књижевност Фјодора Михајловича Достојевског темељи се на антихеројима. На тзв. негативним јунацима који свестрано и до крајности развијају хуманистичку веру у човека уморног и натовареног гресима. Фарисејска љубопитљивост антропоцентричне европске књижевности и демонска радозналост Достојевскових човекобогова, не одговарају на питање искушења човековог битија. А прво и последње искушење човековог битисања под Сунцем јесте питање смисла људског постојања. Све Европине уметничке и философске, медицинске и математичке, друштвене и хуманистичке, природне и

* antifon@neobee.net

¹ Достојевски 1959, 448.

техничко-технолошке науке² и сви еуклидовски умови унутар романеског корпуса Фјодора Михайловича Достојевског, не одговарају на питање личносног осмишљења човекове егзистенције на Земљи. Разлог томе је њихово рационално тумачење надрационалне сврховитости човекове личности са становишта простора, времена и материјалног прогреса, док јеванђелско становиште Тројичне Вечности одбацују³. Само Богочовек који је Пут, Истина и Живот⁴, својим Оваплоћењем и Васкрсењем открива тајну човековог обожења као први и последњи човек смисао на уском путу спасења.

Антихероји Достојевског исповедају веру у човека који не може објаснити и разумети себе собом и који сам собом не може да се превазиђе⁵. Негативним последицама метафизичког обожавања пале људске природе која би оцем лажи⁶, а не Тројичним Богом сву творевину и самог човека самовољно проучавала, тумачила и вредновала, Достојевски се кохерентно бави у сваком свом роману.

² „Европски папа је људска похот за влашћу. Европски Лутер – људска решеност да се све објасни својом памећу. Папа као владар света и научник као владар света. То је Европа у суштини својој, битно и историјски. Једно означава бацање човечанства у воду. А обоје – одвајање човека од Бога. Јер једно значи негирање вере, а друго негирање Цркве Христове... Папизам се служи политиком, јер тако се само долази до власти. Лутеранизам се служи философијом и науком, јер тако мисле доћи до памети. Тако је похот дигла раг против памети и памет против похоти. То је нова вавилонска кула, то је Европа. Али је у наше време устало ново покољење европско, које је венчало похот и памет у атеизму, а одбацило Папу и Лутера.” (Свети Николај Жички и Охридски 2001, 846)

³ „... Савремени људи су сувише заволели земљу, овај свет, заволели живот свој у свету овом, заволели своју делатност на земљи, своје пало стање, своје богатство, своју 'духовну' културу, своје уметности и свој 'прогрес', зарили су се у земљу, уживели се у овај свет. Друго: човечији ум је постао рационалистички, човек је навикао да мисли само у категоријама простора и времена. Све што се налази изван граница видљивог света не уклапа се у појмове савременог човека. Да бисмо разумели, односно поверовали на реч у истине стварно духовне, неопходно је да прекорачимо своје уобичајено мишљење, да се предамо и покоримо вери, да се изменимо, да се узвисимо умом и као да изађемо из ума. Али то је за рационалисту – безумље.” (Архимандрит Лазар Абашидзе 2008, 229-230)

⁴ „Рече му Тома: Господе, не знамо куда идеш; и како можемо знати пут?

Исус му рече: ја сам пут и истина и живот; нико не долази Оцу осим кроз мене.”

(Јован, 14, 5- 6)

⁵ „Јер не смијемо себе убрајати или сравњивати са некима који сами себе хвале; али они кад сами себе собом мјере, и сами себе са собом пореде, неразумни су.”

(2. Кор. 10, 12)

⁶ „Вама је отац ђаво, и жеље оца својега хожете да чините; он бјеше човјекоубица од почетка, и не стоји у истини, јер нема истине у њему; кад говори лаж своје говори, јер је он лажа и отац лажи.”

(Јован 8, 44)

Типичан антихерој Достојевског бачен у људождерски организовани свет, очајава. Страшна тајна нечитљивости света га разара, јер му значења света остају нечитљива, а смисао света му измиче. Стога се, безумљем свога идолопоклонства буни. И не бори се охристовљењем против ђавола, већ страшћу ума бунтује против Бога.

Попут побуњених јунака или уметника злочина европске књижевности одевених у ђавола, и сви јунаци гносеолошког стваралаштва греха Ф. М. Достојевског се налазе у наглашеном философском стању богопобуњености⁷.

У Достојевском безбожном човеку осећамо адско присуство греха и смрти. Таквом човеку не могу помоћи ни закон, ни пророци. И тиме су проблеми антропологије људског зла и злочина постали опсесивна литерарна тема Достојевског. *Достојевски антихероји имају у себи неку несрећну магнетску силу, којом привлаче к себи све што је ужасно и трагично у свету и вечности!*⁸ Тиме, ђавопоклони човек Достојевског остаје непревазиђени философ духова зла и ненадмашни уметник злочина у светској књижевности.

Језик романа Достојевског није организован на класично схваћеној фабули. Језик Достојевскове романескне књижевности не изграђују уметнички објективирани искуства свезнајућег приповедача; белетризовани описи, ствари или вредности овога света; системи моде високог друштва; безлични аристократски стил или уређена грађанска стварност. Центар Достојевских језичких и заветних романескних интересовања јесте човекова прображена или непреображена личност, односна или неодносна домостроју спасења Исуса Христа, Бога Цркве⁹.

У књижевности Ф. М. Достојевског готово да нема верски млаких јунака, док се, истовремено, у Достојевским грехоликим јунацима осећа дејство побуњених (поднебесних) ангела зла, упоредиво интензивније, него у грехоликим јунацима нововековне књижевности западног света. Само дубинским обезбожењем на источнословенски начин огреховљени Достојевски могао је писањем засведочити ђаводицеју уклетих руских човекобогова¹⁰.

Достојевски ђавотражитељи прогласивши себе апсолутом, апсолутизоваће и своје огреховљено сазнање, и искуство и ум до степена самообожавана

⁷ „Гносеолошко стваралаштво греха многоструко се пројављује у философији, уметности, поезији, реторици, историји; једном речју, у свима вештинама и наукама, које стварају својим хамартизираним (огреховљеним, прим. П. Б.) гносеолошким оруђем грехоимани људи...” (Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 60)

⁸ Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 38-39.

⁹ „Целог живота свог Достојевски је пророковао о Богочовеку и о преображају човека помоћу Богочовека. Као пророк и видилац, он је и човеково зло и човеково добро свео на њихове изворе: зло на ђавола, добро на Бога.” (Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 418)

¹⁰ „Упореден са Сатаном Достојевскога, Гетеов Мефистофел је пре библиотека, него оличење апсолутног зла и неућутног бунта против Бога - Сатана. Гете говори о Сатани, у Достојевског се осећа присуство Сатане и сатанског. Отуда неки сматрају Достојевског за ђавоносца... То је истина, тужна истина. Али је исто тако истина и то, да је само као такав, Достојевски могао онако савршено познати тајну ђаволове природе, његову психологију, логику и методику. Само као такав, Достојевски је могао пронаћи да је ђаво једина сила која разара, руши и обезличује човекову личност. Само као такав, Достојевски је могао преко својих антихероја и творца човекобога написати ђаводицеју какву не виде свет.” (Нав. дело, 336)

ња. Штавише, и када не примају вечност логосности, они истовремено чине то непримање временим идолом свога прелашћеног самосазнања! Негативни јунаци у делу Достојевског нису свесни да човек мисли и сазнаје Богом или ђаволом. И зато манично држе да управо они никада нису ђаволођени, већ да мисле, делају, уче или поучавају метафизиком свога прелашћеног ума. И ту почива романескна тајна ђаводицеје Достојевскога. Огреховљени Фјодор Михаилович Достојевски уметнички савршено сведочи постојање архистратига зла у својим романескним антихеројима, и то баш њиховим *одбијањем* да исповеде само постојање ђавола. У европској књижевности Достојевски остаје ненадмашан познавалац заводљивости ђавољег домостроја вечног погубљења човека. И то баш онога човека који је у својој првобитној гносеолошкој страсти одбијајући да призна егзистенцијалну стварност ђавола, свим самосазнањем својим, и свим мишљењем својим, и свим самоусавршавањем својим, и свом самосвешћу својом, и свом слободом својом, и свом правдом својим, и свом истином својом пребрзо постао *ђавоиман!* Непризнавање ђавоље фактографије вечне смрти, води Достојевскове романескне јунаке самовоље непризнавању Божије фактографије вечнога живота и вољи за моћ!¹¹ На тај начин се паклена врата ђавољих заповести над дезинтегрисаним човеком непризнавања неминовно отварају и такав човек не може, а да се не причешћује грехом као сопственим стваралачким начелом. Тиме теологија непризнавања остаје једина исповедна чињеница Достојевских верникâ у ђавола, који ће себи незасито измишљати занимања и стварати лажне богове¹².

Прихватајући богословље првоврховног апостола Павла, Достојевски је искусио да сваки човек не ратује против тела и крви другог човека, већ против управитеља таме овога света, против поглаварстава преисподње¹³. И *анализирајући душу Европе до њених праоснова открива да је њена тајна – ђаво.*¹⁴

¹¹ Параболом Ивана Карамазова о Великом Инквизитору Достојевски пророчки указује на идеологију и злочине богоборачке етике и нихилистичке философије. Деведесетогошњи шпански кардинал, властохлепни Велики инквизитор, обраћа се Сину Очевом, Оваплоћеноме Христу Богу, гадаринским и богоубилачким речима Великог петка: „Јеси ли то Ти? Јеси ли Ти?” – Али, не добивши одговора, брзо додаје: - ’Не одговарај, ћути! А и шта би Ти могао казати? И сувише добро знам шта ћеш Ти казати. И Ти немаш ни права да што додајеш ономе што си већ казао пре. Што си сад долазио да нам сметаш? Јер Ти си долазио да нам сметаш, то и сам знаш. А знаш ли шта ће бити сутра? Ја не знам ко си Ти, нити хоћу да знам: да ли си то баш Ти, или само слика Његова; али ја ћу Те већ сутра осудити, и спалићу Те на ломачи као најгорег јеретика, а овај исти народ који је данас љубио Твоје ноге, већ сутра ће, само на један знак моје руке, полетети да згрће жеравицу око Твоје ломаче – знаш ли Ти то? Него, Ти то можда и знаш’; - додаде он у дубоком размишљању, ни на тренутак се не одвајајући погледом од свога Заробљеника...” (Достојевски 1933, 165)

¹² „Не можете пити чашу Господњу и чашу демонску; не можете учествовати у трпези Господњој и у трпези демонској.”

(1. Кор. 10, 21)

¹³ „Јер не ратујемо против крви и тијела, него против поглаварстава, и власти, и господара таме овога свијета, против духова злобе у поднебесју.”

Због свега наведеног, реализам ђаводицеје, и реализам пророчанске христочежње толико својствен унутрашњој структури Достојевских романа, негираће управо светски интелегуалци самосазнања ослобођени религиозних предрасуда и белетризовани професори сопственог мишљења.

II

Достојевсков Роман *Зли Дуси* по свом језичком и духовном устројству није ни психолошки, ни друштвени, ни реалистични, већ роман дубоко новозаветни. Јер, јунаци овога новозаветног романа Достојевског се откривају или на сатанском путу човекобоштва, или на покајничком путу Богочовека¹⁵.

Зли дуси Достојевског пребивају у ђавоиманим људима настањеним у приградском месту Скворешњици, чија етимолошка значења упућују на символику премештања, сеоба и одласка (именица Скворешњици на руском језику означава обитавалиште птица селица). Од Бога одлазећим јунацима *Злих духова* потсмехује се паклена цивилизација, која не признаје ништа старије од времена: ништа превечно, беспочетно или непостижно. Антихероји *Злих духова* обзидани су механичком цивилизацијом такмичења, интереса или напретка. Они деперсонализују првосаздану боголикоост сопствене душе и скрнавне образ Божији у себи, не окусивши тајну Царства Божијег скривеног у нутрини бића човековог¹⁶.

Ђавомислени људи у роману *Зли дуси* не верују у Светост и молитвено заступништво Пресвете Богородице и Светитеља пред васкрслим Господом. Зато христораштвом решавају (за њих неподношљив и нерешив) проблем свељудске несавршености и недокршености. Ту се несмирени антихероји непрестано саблажњују о Бога. За њих је Бог болест и пакао. *Отуда сви хероји зла у Достојевском роману Зли дуси виде у злочину и греху – логику и суштину свога живота, и сваког живота уопште*¹⁷.

Каинообразни ликови Достојевских *Злих духова* су неслободни, јер су самољубиво издвојени из Духовдане заједнице и постају сами себи довољни.

(Еф. 6, 12)

¹⁴ Ср. Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 187.

¹⁵ Степан Трофимович у љубави исповеда вечност Тројичног Бога, исповедајући тиме бесмртност душе људске: „ ... За мене је Бог потребан већ и зато што је то једино биће које се може вечно волети... Бесмртност моје душе потребна је већ и зато што Бог неће учинити неправду да сасвим угаси пламен љубави према Њему, кад се она у мом срцу већ једном запалила. А шта је веће од љубави? Љубав је виша од постојања; па како једно биће може да се не погне пред њом? Ако сам Га заволео и обрадовао се својој љубави – може ли бити да Он и мене и радост моју угаси и да нас претвори у ништа? Ако постоји Бог, онда сам и ја бесмртан!” (Достојевски 1959, 826-827)

¹⁶ „А упитан од фарисеја, када ће доћи Царство Божије, он им одговори и рече: Царство Божије не долази на видљив начин.

Нити ће се рећи: Ево га овдје, или ено га ондје; јер гле, Царство Божије унутра је у вама.”

(Лк. 17, 20-21)

¹⁷ Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 329.

Сви јунаци солипсизма у роману *Зли дуси* су потчињени греху, сви губе богочовечанско назначење сопствене личности и сви преносе центар људског бића из Бога у злодухе преисподње. Као такви они су личносно дезинтегрисани. И без равнотеже, а поремећени и преиспуњени очајањем, крећу у процес саморазарања кроз самобожење, убиство или самоубиство.

III

Један од најбесомучнијих јунака у ђавоносном корпусу *Злих Духова* Ф. М. Достојевског могао би бити грађевински инжењер Кирилов. Мртвоумни Кирилов, *подвижник Сатане*, у *Злим Дусима* представља измучену синтезу језе, противречности и самовоље¹⁸. Кириловљевом ђавопоседнутом духу песимистичке противречности нису дорасли ни Арије, ни Несторије, ни Евномије Кизички, ни Тома Аквински, ни Мартин Лутер, ни Ернест Ренан, ни Фридрих Ниче, ни Артур Шопенхауер, ни Сигмунд Фројд...

Грехом обезбожени Кирилов негодује против Бога амбивалетном реториком гордоумља: *Бог не постоји, али њега има*¹⁹, постављајући тако космос расцепа унутар саме личности за њен крајеугаони камен! Кирилов као интелектуални злодух, живи животом смрти, јер на уметнички успео начин успева да умртви човеково осећање личне бесмртности. Умртвљење осећања личне бесмртности начинило је од Кирилова човекобога.

Кирилов признаје да га Бог непрестано мучи²⁰, и да стога једини пут људског ослобођења од метафизичког бола и некорисног страдања, може бити човеков *одлазак* од мучитељног Бога²¹. Овакав Кириловљев бунт блудног (залуталог) сина против Превечног Оца²², подразумева и Божији *одлазак* од човека. Кириловљево гадаринско *протеривање* Тројичног Бога Цркве из људске природе, из створеног света, из времена и историје²³, означава почетак и

¹⁸ „Човек је досад зато и био несрећан и кукаван што се бојао да објави најглавнију тачку своје воље и показивао је своју вољу из прикрајка, као ђак... Али ја објављујем слободну вољу и дужан сам уверити да не верујем. Ја ћу почети и довршити, и отворити врата. И спашћу. Спас ће бити за људе само то, то једино за све људе, и будући нараштаји биће већ физички препорођени; јер у садашњем физичком облику, колико сам ја мислио човек не може да буде без досадашњег Бога никако. Ја сам три године тражио атрибут мог божанства – то је Слободна воља! То је све чиме ја у главној тачки могу показати непокретност о нову страшну слободу своју.” (Достојевски 1959, 776)

¹⁹ Нав. дело, 141.

²⁰ „Мене је Бог целог живота мучио...” (Исто, 142-143)

²¹ Са Шаповим Кирилов одлази у Сједињене Америчке Државе како би се „личним искуством упознао са стањем човека у најтежим условима”. (Исто, 169-170)

²² Види јеванђелску параболу о „Блудном сину”, *Лука* 15, 11-32.

²³ Види „Јеванђеље о спасењу човека и пропасти свиња”, *Лука* 8, 26-39. Кирилов исповеда хуманизам неверовања у Бога, јеретички богословствујући: „Ја сам дужан да објавим неверовање у Бога – рече Кирилов ходајући по соби. – За мене узвишеније идеје нема до да Бог не постоји. За мене говори сва људска историја... Слушај велику идеју: Био је на земљи један дан, а у средини земље стајала су три крста. Један на крсту је веровао толико да рече другом: 'Данас ћеш бити са мном у рају'. Сврши се дан, оба умреше, одоше, и не нађоше нити рај, нити ускрснуће. Не обистини се казано обећање. Слушај: Овај човек био је већи од свију на земљи, сачињавао оно зашто она треба да живи. Цела планета и све што је на њој без тога човека је – само лудило. Таквог човека није било ни пре, ни после њега, никад, а чудо је било. У томе и јест чудо што није било и неће бити таквога, никад.” (Достојевски 1959, 774-775)

крај његове лажне слободе. Плод овакве слободе јесте Кириловљева уобразиља земаљске и световне вечности (*Зли дуси*, 289), која од времена и твари не види Вечност и не осећа Творца.

Оваплоћење Кириловљеве побуне против Бога јесте човекобоштво²⁴ осмишљено сатанским правом на грех. Кирилов стваралачким импулсима грехопале мистике човекобоштва постаје антихерој, коме је све свеједно:

„Нико не може друкчије судити него по себи – одговори он (Кирилов, прим. П. Б.) и поцрвене. Сва слобода биће тада кад буде свеједно живети или неживети. Ето то је свему сврха. Живот је бол, живот је страх и човек је несрећан. Данас је све бол и страх. Данас човек воли живот, зато што воли бол и страх. И тако је учињено. Живот се сад даје за бол и страх – у том је сва обмана. Данас човек још није онај човек. Биће нов човек, срећан и поносит. Кома буде свеједно: - живео или неживео, тај биће нов човек. Ко победи бол и страх, тај ће бити бог. А овај Бог неће бити.”²⁵

Пре Камиеве философије апсурда Кирилов Достојевског промовише и сведочи теологију апсурда²⁶, која се темељи на епистеми свеједности, чији садржај може бити само неосетљивост, малодушје и равнодушност, као последица неиспуњавања две највеће јеванђелске заповести: заповести о покајничкој љубави према Богу и заповести о саможртвеној љубави према ближњима²⁷. Одлазећи од Божије воље, антијунак Кирилов прима у себе зле духове поднебесја, који га причешћују слепилом ада. Стога Кирилов *своја* убеђења, тумачења, *своју* самовољу или *своје* високоумље доживљава као једину и обавезујућу истину! Отуда се неминовно сједињује са злом и грехом, који га одводе у личносно растројство и у анархију²⁸. Апологијом греха роман *Зли дуси* траје као најужаснији легион побуне творевине против Творца у богозаборавној ризници светске књижевности, будући да су побуњени протагонисти овога романа *деца ђавоља*²⁹.

²⁴ „Ко буде људе научио да су сви добри, тај ће довршити свет... Он ће доћи и његово ће име бити човекобог.” (Достојевски 1959, 291)

²⁵ Нав. дело, 141.

²⁶ Кирилов упорно афирмише теологију апсурда: „Сазнати да нема Бога, а не сазнати да се у тај исти час сам постаје Бог – то је апсурд...” (Исто, 775)

²⁷ Ср. *Мт.* 22, 37 и 39; *Мк.* 12, 30-31.

²⁸ „У овом роману (*Зли дуси*, прим. П. Б.) Достојевски са драматичном потресношћу приказује и са поражавајућом убедљивошћу показује како атеизам и анархизам, као микроби беснила, смрти и уништавања, заражују људску природу, овлађују њоме, доводе ум до безумља, душу до лудила, личност до уништења. Једном речју, како од људи стварају зле духове, босове и од хероја антихероје. Сви злодуси раде на социјализацији зла анархистички безначаљно и атеистички неустрашиво. Као да је њихов позив и њихова мисија: бити зао до беснила и ширити зло док све и сва не захвати и завитла свеопште беснило.” (Преподобни Јустин Ћелијски 1999, 332)

²⁹ Поред Кирилова и Николаја Ставрогина („верујем у нечистог духа, верујем канонски, верујем у личност нечистог духа, а не у алегорију”, Достојевски 1959, 518) један од највернијих проповедника мортофилије греха и ђавоупоклонства у *Злим дусима* свакако је и убица Шагова, Петар Степанович Верховенски: „Па ја сам обмањивач, а не социјалист, ха, ха! Слушајте, све сам их ја пребројао: наставник, који се са децом смеје њиховоме Богу и њиховој колевци – већ је наш. Адвокат који образованог убицу брани тиме што је убица просвећенији од своје жртве и зато, да би дошао до новца, морао је да убија – и он је наш. Ђаци који убијају мужика да би претрпели и

Кирилов своје настројење опсенарски претвара у идола пред којим сазнајно метанише, при чему је Кириловљев зловерни бунт против Тројичног Бога, једина збиља апсурдне теологије којом се поробио. Да би се поверовало у човекобоштво Кириловљеве апсурдне теологије свеједности, неопходна је рационалистичка вера у ђавола и озакоњено искуство злочина. Јер, Кирилов је у стању да своју душу, вољу и ум држи искључиво у сфери таме и у власти непролазне смрти! Неодносан Тројичном Богу, Кирилов оправдава и доказује себе собом. Имајући своје *биће у небићу* Кирилов страшни проблем смисла и сврхе људског постојања решава демонизмом духовног и физичког самоубиства:

„Сваки ко хоће што је прво и главно, слободу, тај мора смети да се убије. Ко сме себе убити тај сазнаје тајну обмане. Даље нема слободе; ту је све, а даље нема ништа. Ко сме себе убити, тај је бог. Сада сваки може учинити да Бога не буде, и ништа не буде. Али нико још ни једанпут није учинио... Ко се убије само ради тога да страх убије, тај ће одмах постати бог.”³⁰

Епилог Кириловљеве богоостављености јесте најтежи, и једини неопростиви грех: самоубиство³¹. Кирилов из гадаринског гроба свога безумља разоваплоћује Богочовека у себи, и наставља да се храни сујетом ђаволје неправде. Стрпљиво изгонећи Бога из себе, блудник ђавола, Кирилов, следи логику првог самоубице (ђавола) и његових поднебесних војинстава, тако што гордоумно прима и шаље сатанске заповести синовима човечијим. Ђавољи и Кириловљев ум су сједињени у једномислије, до те мере да Кирилов искључиво верује сопственом богоборачком разуму, *који га је целог прогутао*.³² Кириловљево упорно и самоуверено богословље безумља доводи га до савршавања чина самоубиства, које открива силу заводљивости и демонско лукавство тајне безакоња:

„Уз зид, према прозорима, десно од врата, био је орман. Десно од ормана, у куту што га чини зид са орманом, стајао је Кирилов и стајао страховито необично – непомичан, исправљен, руку спуштених низ бедра, издигнуте главе и затиљком чврсто приљубљен уз зид, сасвим у углу и, како се чинило, са жељом да се сав притаји и ишчезне. По свим знацима рекло би се да се сакрио, али се у то некако није могло веровати. Петар Степанович стаде мало укосе од

познали мучно осећање – наши су. Поротници који сваког кривца оправдавају – наши су. Државни тужилац који на суду дршће што није доста либералан – наш је, наш. Администратори, књижевници – о, наших је много, страховито много, само они и сами не знају да су наши... Ми ћемо прокламовати рушење... зашто, зашто је та идејица тако чаробна! Али треба, треба кошчице мало пригњечити. Ми ћемо паљевине прокламовати... Пустићемо легенде... За то ће бити zgodна свака шугава 'дружина'. Ја ћу вам баш у тим дружинама наћи таквих ловаца који ће на сваки пуцањ поћи, па ће још и захвални бити на учињеној почести. Дакле, почеће буна! Настаће такво љуљање какво свет још није запамтио!... Замрачиће се Русија, заплакаће земља за старим боговима...” (Нав. дело, 506-508)

³⁰ Исто, 142.

³¹ „Самоубиство је – најтежи грех! Онај ко га почини, лишио је себе покајања и сваке наде на спасење. Света Црква не савршава никакав помен за њега, не удостојава га опела и погребна на хришћанском гробљу.” (Свети Игњатије Брјанчанинов 2008, 59)

³² Исто, 776.

кута, да може да види само истакнутије делове фигуре. Још никако није смео да се покрене улево, па да Кирилова добро види и да разуме загонетку. Срце му јако залупа... Одједанпут, њега опхрва потпуно беснило; он се оте са свог места, викну и, лупајући ногама, јаросно јурну ка страшном месту. Затим се деси нешто толико необично, и тако брзо, да Петар Степановић ни после није никако могао ни како тако да среди своја осећања. Једва што се дотаче Кирилова, овај хитро погну главу и главом му изби свећу из руке; свећњак са зveckом паде на патос, а свећа се угаси. У исти мах Верховенски осети јак бол у малом прсту леве руке. Он дрекну; и, сећа се само толико, чим Кирилов паде на њега и уједе га за прст, он га, ван сваке присебности, трипут из све снаге удари револвером по глави. Напослетку, отрже прст и суновратице јуриша да побегне из куће, тражећи пут кроз помрчину... Поред ормана, на истом месту где је револвером ударио Кирилова кад га је овај ујео, он се изненада опет сети свог прста и у исти мах осети готово неиздржљив бол у њему. Стисну зубе па како-тако упали остатак свеће, опет га стави у свећњак и погледа унаоколо. Код отвореног окна лежао је леш Кирилова, окренут ногама десном углу собе. Метак је пробио десну слепоочницу, а зрно пробило лобању скроз и изашло на леву страну. Видели су се распрскана крв и мозак. Револвер је остао у самоубичиној руци, рука је пала на патос. Смрт је морала настати тренутно.”³³

Самоубиство је једини могући излаз човеку који је од ђавола злостављан и заробљен. Оденувши се у ђавола и опивши се грехом, Кирилов следује ритуалу сатанског чинодејства над самим собом, и сведочи силу ђаволе превласти над човеком без Бога. Испуњавајући самоубилачке заповести сатанске мистике Кирилов као *ђавоља радионица* обавља страшни суд над Христом.

IV

Први одлазак Кирилова од Тројичног Бога унутар романа *Зли дуси* Ф. М. Достојевског одлазак је у далеку деперсонализујућу земљу своје самовоље. Кириловљево слободоумно протеривање Бога из човека, историје и света други је, гадарински, Кириловљев самоубилачки одлазак. Између другог и трећег одласка Кириловљевог стоји космичка језа његовог битија.

Злодуси у *Злим дусима* по својој чулној мудрости не знају шта се има десити на крају времена. А то је предмет трећег њиховог и трећег Кириловљевог пресудног одласка, који је у Достојевском роману о руским злодусима умногоме прећутан! А прећутан је због тога што у роману *Зли дуси*, нема христовођеног подвижника: испостника, отшелника, столпника или схимника!³⁴

Трећи одлазак свих антихероја у Достојевским *Злим дусима*, самим тим и Кирилова, условљен је *Другим Доласком* Сина Човечијег, када милост

³³ Исто, 781-783.

³⁴ „Што се тиче Достојевског, он је као звоно, које зове у Цркву, али као звоно, које стоји поред њених врата. Он не разуме Цркву, због тога што њен живот, није његов живот. Достојевски као да је изговорио потресни монолог, буквално трагедију на сцени, пред светом који је одступио од Бога; он је приказао атеизам као бездан, у коме човечанство гине, приказао је ћорсокаке и противуречности њему савремене културе. Али када је било потребно да нађе алтернативу за тај морални хаос у лику хришћанског подвижника, његов велики таленат се претварао од сјане звезде у ноћну лампу, која је светлוצала и гасила се.” (Архимандрит Рафаил Карелин 2014, 132)

Божија буде уступила реч Безгрешној Правди Божијој. О овоме догађају говори нам Господ кроз *Свето Јеванђеље по Матеју* и кроз светоотачки *Никео-цариградски Символ вере*.

Други Христов долазак са ангелима Слава је победиоца над Сатаном, светом, грехом и смрћу. Други долазак Христов испуњава Свеистину богочовечанске Мисије по којој се неће сви људи спасити вечне смрти, иако чињеница Оваплоћења Сина Божијег призива све људе на спасење покајањем. Тако нам и сведочи сам Спаситељ преко Светог јеванђелисте Матеја:

„А када дође Син Човечији у слави својој и сви свети анђели са Њим, тада ће сјести на пријесто славе своје.
И сабраће се пред Њим сви народи, и разлучиће их једне од других као пастир што разлучује овце од јаради.
И поставиће овце са десне стране себи, а јарад са лијеве.
Тада ће рећи Цар онима што му стоје са десне стране: *Ходите благословени Оца мојега; примите Царство које вам је припремљено од постања свијета.*
Јер огладњех, и дадoste ми да једем; ожедњех, и напојисте ме; странац бијах, и примисте ме; Наг бијах, и одјенусте ме; болестан бијах, и посјетисте ме; у тамници бијах, и дођосте ми...
Тада ће рећи и онима што му стоје с лијеве стране: *Идите од мене, проклети, у огањ вјечни који је припремљен ђаволу и анђелима његовим.*
Јер огладњех, и не дадoste ми да једем; ожедњех, и не напојисте ме; Странац бијах, и не примисте ме; наг бијах, и не одјенусте ме; болестан и у тамници бијах, и не посјетисте ме.”³⁵

Значења ове јеванђелске перикопе откривају нам место Кириловљевог трећег, последњег одласка. Матејеве благовестне речи о Другом Доласку Хри-

---

³⁵ *Мт.* 25, 31-46.

стовом казују нам, поред осталог, да ће људи који гладнога човека нахране, жеднога напоје, који одену голога, обиђу болеснога и утамниченога, који гостољубиво приме странца, заправо милошћу својом примити Господа, и да ће тога ради бити милошћу Божијом помиловани. Али, *Бог ништа не потребује за Себе од нас*³⁶!

Дубљи, духовни смисао Матејевих богонадахнутих речи, према богооткривеној омилији Светога Николаја Жичког и Охридског односи се на Христа у нама самима:

„У свакој светлој мисли ума нашег, у сваком племенитом осећају срца нашег, и у свакој благородној тежњи душе наше ка остварењу добра пројављује се Христос у нама силом Духа Светога. Све те светле мисли, племените осећаје и благородне тежње Он назива малом, или најмањом браћом својом. Он их тако назива зато, што су они у нама у незнатној мањини према огромном пољу светског талог и зла у нама. Ако ум наш гладни за Богом, и ми га нахранимо, нахранили смо Христа у себи; ако ли је срце наше голо од сваке добротe и племенитости Божје, и ми га оденемо, оденули смо Христа у себи; ако ли је душа наша болесна и у тамници нашег злог бића, наших злих дела, и ми је се сетимо и обиђемо, обишли смо Христа у себи. Једном речју, ако онај други човек у нама, који је негда заузимао првенство и који представља праведника, потишеног и пониженог од злог човека у нама или грешника, и ми му дамо заштите, заштитили смо Христа у себи. Мален је, премален тај праведник у нама, голем је преголем тај грешник у нама. Но, онај праведник у нама јесте малени брат Христов, а овај грешник у нама јесте голијатски противник Христов.“³⁷

Потчињене злим дусима згрчене душе свих антихероја Достојевског тамнују, гладују, жеђују и болују без Васкрслога Христа. Кириловљева богоодрицателна душа ништа духовно не види, па ни то да на крају времена долази Страшни Суд Господњи. Страшни Суд вечно мучитељне смрти или Страшни Суд пуноће вечнога живота.

Погубљена грехом Кириловљева самоволња личност не прима Христа, не следује Вољи Божијој и не признаје Царство небеско³⁸. Зато је Кирилов покушао да се освети Богу најпре духовним, а потом и физичким самоубиством.

³⁶ Ср. Свети Николај Жички и Охридски 2001, 87.

³⁷ Нав. дело, 87-88.

³⁸ „Демон не може да влада хришћанима, јер после крштења Сам Христос невидљиво обитава у човеку и у срцу његовом царује благодат. Цркви је обећано Царство небеско. Она је предворје небеског Царства, као порта пред вратима небеског Храма. Црква је поље благодати ван које човек не може да се сједини са Богом. Онај ко није у Цркви остаје са својом неисцељеном греховном природом, а грех је центрифугална сила. Значи, онај ко није у Цркви, дубоко је у својој души против Цркве. Само благодат крштења и причешћа могу силе таме истерати из човековог срца и свргнути сатану са престола душе. Али хуманисти сматрају да то човек може и сам да уради и да само треба да засуче рукаве... Спасење личности немогуће је без Спаситељевог искупљења људске природе, а без човекове воље немогуће је општење са благодаћу. У томе и јесте тајна спасења.“ (Карелин 2014, 13-14)

Предавши целог себе вољи човекоубице, Кирилов *подвижник Сатане*, не може сачувати ођавољену душу своју без Спаситеља и без Јеванђеља³⁹. Вечно мртвом Кирилову злодух греха остаје једина стварност у оба света. Зато ће човекољубиви Господ казнити Кирилова надвременим проклетством. Кирилов наслеђује леву реалност вечнога огња, намењену христовитељима и побуњеним, злим дусима преисподње. То је уједно крајња дестинација трећег Кириловљевог одласка и крајња дестинација свих Достојевских грехоиманих антихероја.

А Праведна Вечност приправљена је богоусиновљеној деци Тројичној од постања света.

Литература:

1. Abašidze, Lazar arhimandrit (2008) : „Pasha bez Krsta ili još jednom o ekumenizmu”, prev. Miroslav Golubović, *Crkva od Istoka i hrišćanstvo bez Hrista*, prir. Vladimir Dimitrijević, Arhiepiskopija Beogradsko-karlovačka, Beograd, str. 223-238.
2. Dostojevski, Fjodor Mihailovič (1933): *Braća Karamazovi*, knjiga druga, prev. Jovan Maksimović, Narodna prosveta, Beograd.
3. Dostojevski, Fjodor Mihailovič (1959): *Zli dusi*, knjiga prva, prev. Kosara Cvetković, SKZ, Beograd.
4. Dostojevski, Fjodor Mihailovič (1959): *Zli dusi*, knjiga druga, prev. Kosara Cvetković, SKZ, Beograd.
5. Ignjatije, Sveti Brjančaninov (2008): „Greh”, u knjizi, *Enciklopedija pravoslavnog duhovnog života*, prev. Mladen Stanković, Pravoslavna misionarska škola pri hramu Svetog Aleksandra Nevskog, Beograd, str. 58-69.
6. Justin, Prepodobni Čelijski (1999): „Hamartologija i gnoseologija”, *Problem ličnosti i poznanja po učenju Svetog Makarija Egipatskog*, u knjizi, *Put bogopoznanja*, Naslednici Oca Justina, Beograd, Manastir Čelije, Valjevo, str. 53-62.
7. Justin, Prepodobni Čelijski (1999): „Dostojevski kao prorok i apostol pravoslavnog realizma”, *Filosofske urvine*, Naslednici Oca Justina, Beograd, Manastir Čelije, Valjevo, str. 414-426.
8. Justin, Prepodobni Čelijski (1999): *Filosofija i religija F. M. Dostojevskog*, Naslednici Oca Justina, Beograd, Manastir Čelije, Valjevo.
9. Justin, Prepodobni Čelijski (1999): *Dostojevski o Evropi i slovenstvu*, Naslednici Oca Justina, Beograd, Manastir Čelije, Valjevo.
10. Karelin, Rafail arhimandrit (2014): *Crkva i inteligencija*, prev. Radmila Maksimović, Romanov, Banja Luka.

---

³⁹ „Јер, ко хоће живот свој да сачува, изгубиће га, а ко изгуби живот свој мене ради и Јеванђеља, онај ће га сачувати.

Јер каква је корист човјеку ако задобије сав свијет, а души својој науди? ”

(Мк. 8, 35-36)

11. Karelin, Rafail arhimandrit (2014): „Tajna spasenja”, u knjizi, *Tajna spasenja*, prev. Božana H. Stojanović, Manastir Uspenja Presvete Bogorodice, Podmaine, Budva, str. 11-14.
12. Nikolaj, Sveti Žički i Ohridski (2001): „Jevandelje o Strašnom Sudu”, *Omilije, Sabrana dela*, II, SPCO Linc, Austrija, Slovo, Šabac, str. 84-90.
13. Nikolaj, Sveti Žički i Ohridski (2001): *Kroz tamnički prozor, Sabrana dela*, III, SPCO Linc, Austrija, Slovo, Šabac, str. 815-928.
14. *Sveto Pismo, Stari Zavjet Gospoda našeg Isusa Hrista* (1998): prev. Đuro Daničić, Biblijsko društvo, Beograd.
15. *Sveto Pismo, Novi Zavjet Gospoda našeg Isusa Hrista* (1998): prevod Svetog arhijerejskog Sinoda SPC, Beograd.

LEAVING OF DOSTOYEVSKY'S KIRILOV

Summary: The work interprets Kirilov's personality as the man-god by leaving God to the kingdom of imaginary freedom of man's autocracy. As Kirilov himself confesses, God tyrannizes man and the only way to release himself from a metaphysical pain and non usefull passion is leaving tyrannical God. Such Kirilov's godless rebellion against eternal Father means Kirilov's philosophical banishing of Trinitarian God from the human nature, from the created world, from time and history. According to Kirilov's absurdism the only meaning of human being in history is a murder of Trinitarian God by a suicide because it is impossible to exist eternal, sinless, alive for ever and ever God-man beside humanistic man-god with his absolutely free will.

Key words: leaving, Trinitarian God, Dostoyevsky, Kirilov, demons, freedom, autocracy, suicide, New Testament, repentance

